

ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БУДІВНИЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ»

Кафедра економіки та менеджменту

БАКАЛАВР

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор ВСП «Інститут інноваційної
освіти Київського національного
університету будівництва і архітектури»

/ О.С. Даневич /
2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Філософія»

(назва навчальної дисципліни)

галузь знань 02 Культура та мистецтво
(шифр та напрям підготовки)

спеціальність 022 «Дизайн»
(шифр та назва спеціальності)

освітня програма «Дизайн»
(назва)

Київ – 2020 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Філософія» для студентів ВСП «ІНО КНУБА» освітньої програми «Дизайн», спеціальності 022 «Дизайн», 2020. – 25 с.

Розробник: Кубанов Руслан Анатолійович, кандидат педагогічних наук, доцент, професор Всесвітньої академії природознавства, професор Міждисциплінарної академії наук України, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти, член-кореспондент Української академії акмеології, член-кореспондент Академії будівництва України, доцент кафедри економіки та менеджменту відокремленого структурного підрозділу «Інститут інноваційної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури».

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економіки та менеджменту
Протокол від «30» серпня 2020 року № 12/1.

Завідувач кафедри економіки та менеджменту

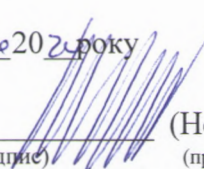
_____
(підпис) д.е.н., доцент І. В. Новикова

«30» серпня 2020 року

Схвалено науково-методичною радою (НМР)
ВСП «Інститут інноваційної освіти Київського національного університету
будівництва і архітектури»:

Протокол № 4 від «4» вересня 2020 року

Голова НМР

_____
(підпис) (Новикова І.В.)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань: <u>02 Культура та мистецтво</u> (шифр і назва)	Нормативна
	Освітня програма: <u>«Дизайн»</u> (назва)	
Модулів – 1	Спеціальність: <u>022 Дизайн</u> (шифр і назва)	Рік підготовки:
Змістових модулів – 1		1-й
		Семестр
Загальна кількість годин – 60 (3 кредита ЄКТС)		1-й
		Лекції
		10 год
		Практичні, семінарські
		10 год.
		Лабораторні
		-
		Контрольна робота
		-
		Самостійна робота
		40 год.
		Індивідуальна робота студентів під керівництвом викладача:
		-
		Вид контролю:
		Екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Формування і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми неможливе без філософії як теоретичної основи людського світобачення, без розуміння філософії як життєвого завдання. Тому в наш час значно зростає попит на оволодіння філософією як відповідним типом і способом мислення.

Філософія є однією з нормативних навчальних дисциплін. Вивчення курсу покликане забезпечити глибоке засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, високу світоглядно-методологічну культуру студентів. Курс „Філософія” дає можливість студентам отримати необхідні системи знань сучасного рівня розвитку світової філософії та оволодіти вмінням застосовувати філософські знання в безпосередній практичній та науковій діяльності.

Головна мета курсу: надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ в цілому та ставлення людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, соціальних проблем буття.

Основні завдання курсу:

- вивчення історії філософії та її органічної складової – історії української філософії, ознайомлення з найбільш відомими авторами філософських систем, їх головними працями;
- сприяння гуманізації освіти через засвоєння досягнень сучасної філософії, інформації про світ в цілому і ставлення людини до цього світу;
- вивчення комплексу принципів пізнання як загального методу пізнавальної діяльності;
- розвиток здібностей до логічного мислення, самостійного аналізу складних явищ суспільного життя, вміння пов'язувати загальнофілософські проблеми з розв'язанням завдань теорії і практики сучасного мистецтва;
- формування навичок читання та конспектування філософської літератури, толерантного ставлення до різних світоглядних систем.

Основні вимоги до знань, вмінь та навичок студентів:

- предмет, структуру, категоріальний апарат і науковий статус філософії, етапи розвитку світової філософії, історію виникнення та розвитку вітчизняної філософської думки;
- основний зміст усіх розділів, напрямки історико-філософської думки, класичну і сучасну вітчизняну та світову філософію;
- особливості філософського способу мислення, основні філософські принципи та першоджерела.

Студенти повинні вміти:

- ідентифікувати філософські тексти з певними поглядами;
- на основі ґрунтовного, фундаментального знання філософії опанувати самостійний стиль мислення;
- засвоїти специфіку філософського осягнення дійсності;
- аргументовано формулювати свою власну світоглядну позицію;
- застосовувати набуті знання при аналізі нагальних проблем сьогодення, розуміння суспільства як самоорганізованої системи;
- трансформувати філософські знання на проблеми теорії й практики сучасного мистецтва, аналізувати соціально-економічні проблеми буття;
- ставити питання філософського рівня, аналізувати їх і акумулювати у виступах на семінарах, доповідях на наукових студентських конференціях.

Викладання філософії базується на матеріалі середньої школи та на знаннях з таких дисциплін як історія України, історія української та зарубіжної культури, релігієзнавство, етика і естетика та інших. Разом з ними філософія виступає основою для формування

сучасних світоглядних уявлень про сутність світу, буття, їхнього взаємозв'язку та взаємовідношення, створює передумови для раціонального осмислення студентами цілей і сенсу життя

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА 1. СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ І ФІЛОСОФІЯ

Проблема пізнання світу та людини – центральна проблема світогляду. Історичні форми та види світогляду. Предмет, структура та соціально-пізнавальні функції світогляду. Суспільний та індивідуальний світогляд. Світогляд і професія лікаря.

Світогляд як система всезагальних знань про світ та людину, форма самосвідомості людини і суспільства щодо соціальних цінностей, моральних критеріїв людської діяльності. Місце філософії в системі культури та науки. Особливості філософського знання. Взаємозв'язок філософії та медицини. Матеріалізм та ідеалізм — основні напрямки розвитку філософії. Проблема пізнання світу.

Проблема методу в філософії. Діалектика і метафізика.

Місце філософських знань в структурі світогляду. Світогляд і філософська думка, культура медика. Сучасна філософія як світогляд і загальний метод пізнання і практичної діяльності людини. Союз філософії та природничих, медичних, технічних та гуманітарних наук при розв'язанні актуальних проблем сучасного наукового пізнання та суспільного розвитку. Співвідношення філософії з іншими формами суспільної свідомості (моральною, естетичною, релігійною, політичною, правовою). Специфіка релігійної свідомості.

ТЕМА 2. ІСТОРИЧНІ ТИПИ ФІЛОСОФІЇ

Історія пізнання світу, основні історичні етапи суспільного розвитку, як реальні підвалини існування філософії, її історичних типів. Найважливіші проблеми філософського пізнання:

- а) пізнання природи та суспільства;
- б) пізнання людини;
- в) загальні проблеми пізнання (напрями, методи, можливості, інтерпретація результатів).

Становлення філософії країн Сходу (стародавній Китай, Індія). Своєрідність Східної філософії.

Філософські школи в стародавньому Китаї: конфуціанство, даосизм. Конфуціанське розуміння людини, її моральних заповідей, навчання, виховання.

Стародавня індійська філософія: вайшешики, ньая, джайнізм, буддизм. Джайнізм про звільнення людини від життя та шлях до цього. Буддизм про душу людини, її страждання і формування світової буддистської релігії. Матеріалістичні елементи у філософії чарваків, її гедоністська етика.

Релігійно-філософські основи східних систем самооздоровлення. Самопізнання людини (медитація та йога), як вияв космічної енергії.

Вплив східних релігійно-філософських систем на вітчизняну філософську думку (О.П.Блаватська, Л.М.Толстой, О.І. та М.К.Періхі...)

Відображення традиційних ідей Східної філософії в розвитку медичного пізнання та лікарської діяльності.

Становлення західно-європейської філософії. Раціонально-теоретичне вивчення природи та людини.

Філософія Стародавнього світу (Греції, Риму). Космоцентризм античної філософії. Проблема співвідношення людини і суспільства: моральної та правової норми. Стихійна діалектика. Гіппократ про людину, природу та причини її хвороб.

Філософія середньовіччя, її релігійно-містична орієнтація.

Філософія епохи Відродження, її гуманістичний характер.

Філософія XVI-XVIII ст. Механіко-матеріалістична картина світу. Дедуктивний метод Р.Декарта. Емпіризм та раціоналізм. Проблема людини у французькій філософії.

Класична німецька філософія. Розуміння свободи. Суперечливість філософії Канта. Проблема науки та моралі. Філософська система та ідеалістична діалектика Г.Гегеля. Антропологічний матеріалізм та гуманізм Л.Фейєрбаха. Виникнення та розвиток діалектико-матеріалістичної філософії.

ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Характерні риси суспільно-політичного життя, науково-технічного прогресу, духовної культури. Становлення релятивістської наукової картини світу. Раціоналізм та ірраціоналізм. Ідея підсвідомого та несвідомого психоаналізу. Культ науково-технічного розуму та його противники. Сцієнтизм і технократизм проти антисцієнтизму та антитехнократичних утопій.

Людина у світі техніки. Екзистенціальна філософія та її різновиди. Проблема сутності та існування людини, життя та її смерті. /М.Бердяєв, С.К'єркегор, М.Хайдегер, Ж.П.Сартр/.

Неопозитивізм і актуальні проблеми зв'язку філософії та науки.

ТЕМА 4. ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ

Зародження філософії в Київській Русі. Культурно-філософське значення прийняття християнства на Русі. Ідеї суспільно-громадського об'єднання та національної свідомості. Антропологічна спрямованість вітчизняної філософії. Необхідність подолання революційно-демократичного центризму та надмірного звеличення російської філософії.

Творчість Константина /Кирила/ Філософа /9 ст./ та її історичне значення. Патріотична література та стиль філософських роздумів. Реальні стосунки філософії та богослів'я /XI-XII ст./. Реформаційні та гуманістичні тенденції у вітчизняній філософії XV-XVIII ст./І.Вишинський, Ф.Прокопович, Г.Сковорода/. Матеріалістичні основи розуміння людини та теорії пізнання. Ломоносов М.В. — засновник науково-матеріалістичної традиції у вітчизняній філософії.

Історичне значення культурно-філософського процесу на Україні у зв'язку з діяльністю Києво-Могилянської та Славяно-греко-латинської академії.

Розвиток філософії у XVIII-XIX ст.: засвоєння здобутків класичної західної філософії та проблеми соціально-економічного розвитку Росії. Філософські та суспільно-політичні погляди російських та українських революційних демократів /О.І.Герцен, М.Г.Чернишевський, Т.Г.Шевченко, І.Я.Франко/. Суспільно-політична діяльність С.А.Подолінського, П.Д.Драгоманова, М.Грушевського.

Взаємовплив філософії, природничо-наукового знання та медицини. /І.Я.Дядьківський, І.М.Сеченов, М.І.Лобачевський, І.І.Мечников/.

Російська релігійно-містична філософія XIX ст.: В.Солов'йов, М.Бердяєв, П.Флоренський, М.Федоров. Проблеми свободи, особливості людини та духовного об'єднання народів перед викликами історичного часу. Суб'єктивно-ідеалістична філософія /махізм/ в Росії на початку XX ст. Космологічні тенденції у вітчизняній філософії /В.І.Вернадський/. Філософські основи вчення В.М.Бехтерева та І.П.Павлова про психічну діяльність людини.

Проблеми розвитку філософії в Радянський період: втрати і досягнення.

Сучасні перспективи розвитку української філософії.

ТЕМА 5. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ, МАТЕРІЮ, СВІДОМІСТЬ

Категорія буття: вихідне філософське питання, його світоглядне та методологічне значення. Зміст проблем буття. Буття як сукупна реальність: єдність природи і людини, матеріального світу та людської духовності. Матеріалізм та ідеалізм про категорію буття. Буття людини як філософська та науково-медична проблема.

Проблема субстанції. Діалектично-матеріалістичне поняття субстанції.

Категорія матерії та її фундаментальне значення в матеріалістичній філософії та науковому пізнанні. Визначення матерії. Сучасна наука про будову (структуру) і властивості об'єктивного світу. Людський організм — органічна єдність природного, біологічного та соціального — об'єктивна основа лікарської діяльності. Рух як суттєвий спосіб існування матерії. Зміст поняття “рух”, різноманітність форм руху, їх класифікація. Співвідношення форм руху матерії, нижчих та вищих форм. Рух та розвиток. Сутність біологічної форми руху, критика механістичного та віталістичного її розуміння. Життєдіяльність людського організму як реалізація єдності всіх форм руху.

Простір і час як основні форми буття матерії. Розвиток природничо-наукових уявлень про простір і час. Теорія відносності про єдність матерії, руху, простору, часу. Біологічний простір і час, їх врахування у лікарській діяльності.

Матеріалізм та ідеалізм про єдність світу. Значення вчення про єдність світу та розуміння сутності хвороби людини.

Категорія “свідомість”, її науковий, філософський зміст, значення для аналізу всіх проявів духовно-практичної діяльності людини.

Ставлення матеріалізму та ідеалізму до проблеми свідомості. Критика антинаукових концепцій свідомості: гілозоїзм, фрейдизм, психологічний напрям, вульгарний матеріалізм.

Природничо-науковий аспект свідомості: розвиток нервової системи та людського мозку, взаємозв'язок фізіологічного та психічного. Психіка та свідомість людини.

Соціально-філософський аспект свідомості: проблеми відображення та практичної діяльності людини. Соціальна сутність свідомості. Свідомість та мова.

Свідомість як ідеальне відображення матеріального. Специфіка ідеального, форми ідеального відображення. Суспільна та індивідуальна свідомість, їх єдність та відмінність. Слово як лікувальний фактор. Місце психотерапії в сучасному житті та структурі лікувальної діяльності.

ТЕМА 6. ДІАЛЕКТИКА ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ

Об'єктивний світ та світ людини. Єдність практичної та теоретичної форм діяльності людства: проблема їх відповідності як пошук ефективних шляхів самореалізації людини. Головна ланка проблеми забезпечення практичної ефективності людської діяльності. Роль пізнання суттєвих властивостей об'єктивної реальності та адекватних їй методів та засобів пізнання. Багатоманітність форм та рівнів пізнання. Діалектика серед інших методів пізнання світу. Діалектика та метафізика - антиподи процесу пізнання.

Діалектика як філософська теорія загальності розвитку та універсальний метод теоретичного освоєння дійсності. Історичні форми діалектики: стихійна, матеріалістична, ідеалістична. Діалектика об'єктивна та суб'єктивна: їх єдність та суперечність. Система та структура діалектики: принципи, закони, категорії.

Принцип загального взаємозв'язку та обумовленості явищ світу. Поняття відношення зв'язку та взаємодії. Багатоманітність зв'язків дійсності, їх структура. Цілісність світу та його прояви, всебічний аналіз предметів та явищ – діалектична вимога пізнання. Здоров'я та хвороба в системі життєдіяльності організму, в системі природних та соціальних зв'язків. Метафізичне тлумачення цього принципу.

Принцип розвитку явищ світу. Поняття розвитку у його співвідношенні з поняттям зміни та руху. Розвиток та прогрес. Дві концепції розвитку. Особливості розвитку в природі та суспільстві. Поняття патогенезу як вияв принципу розвитку в патології. Розвиток людських знань, вчень, науки, визнання їх відносності. Діалектична вимога пізнання. Метафізичне визначення розвитку.

Принцип детермінізму явищ світу. Поняття та зміст детермінізму. Поняття детермінізму, закономірності та закону. Структура сучасного розуміння детермінізму: причинно-наслідкові зв'язки, зв'язки динамічні та статистичні, ймовірні. Закономірність та випадковість. Детермінізм як вияв людської діяльності. Значення сучасного розуміння детермінізму для пізнання проблем патології людського організму, духовного світу людини. Метафізичне та ідеалістичне тлумачення детермінізму.

Закони та категорії діалектики, їх зв'язок та особливості.

Закон єдності та боротьби протилежностей — як “ядро” діалектики, як вияв причини, джерела розвитку. Основне поняття закону — діалектична суперечність, його структура та динаміка. Розвиток як процес виникнення суперечностей, їх види, специфіка прояву у природі, суспільстві життєдіяльності людського організму. Хвороба, як єдність та боротьба протилежних процесів: пошкодження фізіологічних механізмів під впливом надмірних подразників та активізації захиснокомпенсаторних механізмів. Єдність та протилежність категорій діалектики: необхідність - випадковість, дійсність - можливість, частина - ціле, внутрішнє - зовнішнє, як вияв специфіки дії закону єдності та боротьби протилежностей. Метафізичне тлумачення цього закону.

Закон взаємопереходу кількісних та якісних змін — розкриття основних форм розвитку шляхом розв'язання діалектичної суперечності. Основне питання закону — діалектичний стрибок: його структура. Поняття властивостей, кількості та якості. Здоров'я та хвороба, як якісно різні стани життєдіяльності людини. Категорія міри. Поняття фізіологічної норми, здоров'я. Розвиток та діалектична єдність кількісних та якісних змін. Категорії одиничне-загальне, зміст-форма, суть-явище, як вияв специфічної дії закону взаємопереходу кількісних та якісних змін. Метафізичне розуміння цього закону.

Закон заперечення заперечення — розкриття об'єктивної спрямованості розвитку явищ та процесів світу. Основне поняття закону — діалектичне заперечення. Діалектичне та метафізичне заперечення. Структура закону заперечення, наступність та повторюваність у розвитку. Місце заперечення та наступності в життєдіяльності людини, при переході від здоров'я до хвороби і навпаки. Категорії причина-наслідок, необхідність-випадковість, необхідність-свобода, як прояв дії закону заперечення заперечення. Метафізика про цей закон діалектики.

Категорії діалектики. Їх специфіка як засобу науково-медичного пізнання: розвиток нозології, етіології, профілактики, морфо-функціонального напрямку, медичного діагнозу. Загальність вимог діалектичної логіки. Стратегія і тактика лікарської діяльності.

ТЕМА 7. ДІАЛЕКТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПІЗНАННЯ І РОЗУМІННЯ

Пізнання світу як філософська проблема, її відмінність від буденного та конкретного, наукового процесу пізнання. Матеріалізм та ідеалізм про пізнання світу. Скептицизм та агностицизм. Труднощі пізнання і необхідність їх філософського розгляду.

Пізнання як відображення та практична діяльність людини. Обмеженість метафізичного матеріалізму у тлумаченні пізнання: споглядальний характер, односторонність, виключний титаризм. Діалектичний принцип відображення. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Соціально-історична природа пізнання. Практика, як основа, рушійна сила і мета пізнання. Єдність теорії і практики.

Діалектичний характер процесу пізнання: його рівні та форми. Чуттєве пізнання та абстрактне мислення: їх можливості та обмеженість. Інтуїція — специфічний вид синтетичного, раціонального пізнання. Критика сенсуалізму та раціоналізму. Проблема

істиності знань: діалектика абсолютного та відносного в знаннях. Конкретність знань. Практика — критерій істини. Критика догматизму та релятивізму. Істина, оцінки та цінності. Плюралізм та істина.

Наукове пізнання, його специфіка, емпіричний та теоретичний рівні. Форми організації та розвитку наукового пізнання: проблема, науковий факт, ідея, принцип, гіпотеза, теорія.

Методологія наукового пізнання. Проблема класифікації методів пізнання: емпіричні, теоретичні, загально-філософські. Методологічне значення матеріалістичної діалектики для сучасного медичного пізнання.

Соціальне пізнання: його специфіка. Суб'єкт та об'єкт соціального пізнання. Роль групових інтересів та соціальних традицій, установок у пізнанні соціальних явищ. Пізнання історії українського народу: філософські та соціологічні аспекти. Проблема об'єктивності істини та її критеріїв у соціальному пізнанні.

ТЕМА 8. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ. СУСПІЛЬСТВО, ЯК СИСТЕМА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ.

Місце знань про суспільство в сучасному інформаційному світі, їх роль у діяльності спеціаліста. Специфіка соціальних знань, філософсько-теоретичного рівня зокрема.

Історія соціально-філософського пізнання, основні напрямки: релігійно-ідеалістичний та матеріалістичний. Вульгарно-матеріалістичне розуміння суспільних явищ (географічний та економічний детермінізм). Класова однобічність та утопізм історичного матеріалізму як соціальної тенденції.

Філософське розуміння історії — синтез сучасного світового наукового пізнання суспільства кінця ХХ ст. Плюралізм соціальних теорій та ідей замість об'єктивізму та класової однобічності.

Суспільство — складна система, що сама розвивається. Поняття соціального. Взаємозв'язок природи та суспільства: їх єдність та відмінність. Історія діалектики природи та суспільства, сучасні екологічні проблеми — наслідок технічної експансії та ігнорування базисної цінності існування суспільства.

Структура суспільства — людина в її суспільних зв'язках, єдність диференціальних та інтегральних процесів, елементів соціальних інститутів та їх взаємовідносини (індивідуалізм та колективізм).

Соціально-культурні елементи структури суспільства: індивід, статево-вікова диференціація, родина, нація та її звички, традиції, менталітет.

Соціально-економічні, політичні та духовні елементи структури суспільства:

а) форми праці та власності на засоби виробництва, його продукти та їх розподіл, обмін, споживання;

б) державний устрій, політичні об'єднання, організації та партії;

в) релігійна система, школа, національний менталітет (національна культура, історична пам'ять).

Багатозначність і специфічність зв'язків та відносин між структурними елементами суспільства. Сфери суспільного життя: соціальна, економічна, політична, духовна. Їх взаємозв'язок та відносна самостійність функціонування. Розвиток цих сфер як сукупний результат дії та взаємодії його структурних елементів для забезпечення прагнень, намірів людей та їх об'єднань.

Поняття суспільного буття та суспільної свідомості. Філософське визначення матеріального та ідеального, об'єктивного та суб'єктивного в суспільстві: їх єдність, суперечність, перехід (гносеологічний та соціологічний аспекти).

ТЕМА 9. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ

Життя та діяльність людини як предмет науки і філософії. Онтологічний статус людини та її духовні пошуки. Природа, сутність та призначення людини. Розвиток людини.

Критика біологізаторських та соціологізаторських тлумачень людини.

Наукові дані про біогенні фактори антропосоціогенезу. Роль праці у становленні та розвитку людини і суспільства. Діалектика природного, біологічного та соціального в людині. Людина і суспільство: цінність людини, структура суспільних відносин. Світ людини як прояв багатоманітності форм її діяльності.

Матеріально-виробнича діяльність людини. Матеріальне виробництво: його структура, призначення. Зміна місця людини у виробництві. Виробництво і здоров'я людини, професійні хвороби. Сучасний науково-технічний прогрес та його вплив на людину і суспільство.

Соціально-економічна діяльність людини. Природа і суспільство: їх єдність, суперечливість. Пізнання законів природи та їх відповідальне використання — головна умова соціального прогресу. Соціальне перетворення як пошук ефективності діяльності людського суспільства. Традиції та новації у суспільному житті: зв'язок загально-людського та національного. Сучасне екологічне становище людства як наслідок виробничої діяльності і пошук шляхів його розв'язання. Екологічні аспекти розвитку медицини та охорони здоров'я людини. Духовна, пізнавальна діяльність людини: мета, основні засоби, найважливіші проблеми. Сенсуалізм та раціоналізм у історії пізнання. Природні та штучні засоби пізнання. Раціональне та ірраціональне. Соціальні функції науки. Місце медичної науки в структурі пізнавальної діяльності людини. Пізнавальна діяльність людини та суспільна практика. Моральна оцінка пізнання.

Характер творчої діяльності людини (наукової, естетичної, виробничої). Пізнання об'єктивних законів природи і суспільства, гуманістичних норм людського співжиття. Створення нових взірців техніки та технології, художня творчість — об'єктивний потенціал суспільного прогресу людства. Культурно-гуманістичний зміст творчої діяльності людини. Місце творчості у людській діяльності.

Проблема індивідуального життя. Самоцінність людського життя. Людина та людство. Сенс життя.

ТЕМА 10. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА. ЛЮДИНА І КУЛЬТУРА

Структура суспільної діяльності — реальна основа функціонування та розвитку суспільства. Єдність матеріального та ідеального. Суб'єкт соціальної діяльності-людина та об'єднання людей, нація, клас, держава, людство. Основні форми, сфери суспільного життя як наслідок багатоманітності форм та цілей соціальної діяльності людини. Форми детермінації суспільного життя: виробничо-економічна, соціально-політична, духовно-етична. Соціальна закономірність та свобода людини. Роль особистісного інтересу, власності та підприємливості у їх функціонуванні.

Визначна роль матеріального виробництва у житті суспільства та його розвитку. Структура матеріального виробництва: продуктивні сили та виробничі відносини. Місце природи у суспільному виробництві: діалектика взаємозв'язків природи і суспільства, її вплив на функціонування суспільства. Розвиток технічного та технологічного базису продуктивних сил суспільства. Екологічна проблема та науково-технічний прогрес. Перспективи функціонування та розвитку суспільства. Економіка — соціальний чинник гуманістичної спрямованості матеріального виробництва.

Людина та її праця (жива й уречевлена) — головний елемент продуктивних сил суспільства. Зміна місця людини в матеріальному виробництві, як результат зростання ролі свідомості щодо продуктивних сил суспільства, особливо в сучасних умовах.

Виробничі відносини, як основа реальної структури соціуму: їх структура і значення для функціонування та розвитку суспільства. Цивілізаційні основи господарської діяльності суспільства: самовідтворювані відносини власності та влади, управління, праці, форм спілкування — основа соціальної діяльності.

Соціально-політична детермінація суспільного життя: самовідтворення сім'ї, роду, нації, класу, народу, держави та стосунків між ними. Соціальне значення соціальних норм поведінки й почуттів гуманізму, егоїзму, націоналізму, патріотизму, соціальної справедливості для збереження стабільності функціонування суспільства.

Духовно-етична детермінація суспільного життя на основі загальнолюдських цінностей та етичних норм співжиття людей. Діалектика загальнолюдського, національного, класового елементу у духовному житті суспільства, як відображення суспільного буття, історичного досвіду (історична пам'ять) як вищий регулятор соціальної діяльності людей. Духовне виробництво: процес виробництва, розподілу та використання духовних цінностей.

Духовні цінності, як форма ідеального (духовного) освоєння світу людиною; наукове, етичне, естетичне, як сукупність знань, традицій, система освіти та виховання, мова (національна, спеціально-наукова, машинна) та засоби духовної комунікації.

Діалектика матеріального та духовного виробництва, як складова частина функціонування й розвитку суспільства. Соціальна криза нашого суспільства — наслідок глибинної деформації базових підвалин суспільства, вираз історичної потреби соціального прогресу.

Проблема розвитку суспільства: детерміністський та ймовірнісний підходи. Ймовірна та цивілізаційна моделі аналізу суспільного розвитку. Соціальний прогрес і розвиток людини, засоби її духовної культури.

ТЕМА 11. СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ

Суспільне буття і суспільна свідомість, їх діалектика. Структура суспільної свідомості. Особливості та взаємозв'язок елементів суспільної свідомості. Суспільна свідомість та суспільна ідеологія. Співвідношення суспільної та індивідуальної свідомості. Соціальні функції та особливості політичної і правової свідомості. Завдання політичного і правового виховання людей.

Наука як сукупність об'єктивно достовірних знань, вид духовної діяльності, особливий соціальний інститут. Теоретичний зміст та матеріальноорганізаційні форми її розвитку. Наука, як частина культури. Наука і матеріальне виробництво. Функції науки. Універсальний характер наукового пізнання.

Поняття моралі, її походження, суть та громадські функції. Моральні принципи, норми, погляди, традиції. Моральна свідомість і моральні стосунки. Роль моралі у розвитку суспільства. Взаємозв'язок моралі з іншими формами суспільної свідомості. Мораль і політика. Мораль і право. Моральна відповідальність особистості. Основні категорії моральної свідомості: добро, зло, честь, совість, обов'язок, справедливість, гуманність, порядність, сенс життя.

Особливості релігійної свідомості. Основні елементи релігії. Релігія і теологія. Соціальні функції та роль релігії. Релігія та атеїзм.

Естетичне освоєння світу людиною. Художнє пізнання і мистецтво. Суспільні функції мистецтва. Єдність естетичного і морального в мистецтві. Мистецтво і наука. Мистецтво і релігія. Мистецтво і політика.

Художній образ як особлива форма відображення дійсності. Проблема форми та змісту у мистецтві. Види мистецтва. Естетичне виховання особистості.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	Заочна форма				
	Усього	У тому числі			
Лекції		Практичні	ІРК	С.Р.	
ТЕМА 1. СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ І ФІЛОСОФІЯ	6	2			4
ТЕМА 2. ІСТОРИЧНІ ТИПИ ФІЛОСОФІЇ	6		2		4
ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ ХХ СТОЛІТТЯ	6	2			4
ТЕМА 4. ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ	6		2		4
ТЕМА 5. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ, МАТЕРІЮ, СВІДОМІСТЬ	6	2			4
ТЕМА 6. ДІАЛЕКТИКА ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ	6		2		4
ТЕМА 7. ДІАЛЕКТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПІЗНАННЯ І РОЗУМІННЯ	6		2		4
ТЕМА 8. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ. СУСПІЛЬСТВО, ЯК СИСТЕМА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ	6	2			4
ТЕМА 9. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ	2				2
ТЕМА 10. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА. ЛЮДИНА І КУЛЬТУРА	4	2			2
ТЕМА 11. СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ	6		2		4
Усього годин	60	10	10		40

5. Теми практичних занять (семінару)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	ТЕМА 8. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ. СУСПІЛЬСТВО, ЯК СИСТЕМА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ. Екзистенційна філософія історії: Карл Ясперс “Про витоки і мету історії”	6

**Семінар.
ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ.
СУСПІЛЬСТВО, ЯК СИСТЕМА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ.
ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ:
КАРЛ ЯСПЕРС “ПРО ВИТОКИ І МЕТУ ІСТОРІЇ”**

1. Проблематика та основні завдання філософії історії. Особливості історії як предмету

- філософського вивчення; специфіка історичного буття.
2. Філософія історії про спрямованість та сенс історії. Проблема суб'єкту історії, її рушійних сил, чинників та факторів.
  3. Людина та історія: основні аспекти співвідношення.
  4. Поняття цивілізації та її вихідні ознаки. Проблема співвідношення культури та цивілізації.
  5. Глобальні проблеми сучасної цивілізації. Становище людини в інформаційній цивілізації.
  6. Суспільство як система; основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок. Особливості духовного життя суспільства та його провідні складові.
  7. Філософське визначення матеріального та ідеального, об'єктивного та суб'єктивного в суспільстві: їх єдність, суперечність, перехід (гносеологічний та соціологічний аспекти).
  8. Екзистенціалістська філософія історії Карла Ясперса.
  9. Концепція “осьового часу” світової історії:
    - а) синхронність духовного пробудження в різних частинах Євразії;
    - б) революціонізуючий характер духовних змін;
    - в) духовне і моральне самостояння особи на тлі подолання слідування інерційній силі звички;
    - г) “доосьові” й “осьові” народи;
    - д) духовна культура “осьового часу” і її вплив на сучасне становище людства.
  10. Оцінка сучасного стану людства. Фактор науки і техніки, суспільно-політичні обставини. Місія екзистенціальної філософії.

Рекомендована література

Базова

1. Данильян О.Г. Філософія: підруч. / О.Г. Данильян, В.М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.

Допоміжна

1. Агафонова М.Ю. Філософія: учеб. пособ. для вузов / М.Ю. Агафонова, Д.В. Обухов, С.В. Шефель. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 380 с. [2-е изд., перераб.].
2. Антология мировой философии: сб. философ. текстов: [в 4 т.] / под ред. В.В. Соколова, В.Ф. Асмуса и др. – М: Мысль, 1971 – 1972.
3. Бичко А.К. Історія філософії: підруч. / А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. – К.: Либідь, 2001. – 406 с.
4. История философии Украины: Хрестоматия: [учеб. пособ.] – К.: Лыбидь, 1993. – 553 с.
5. Козак І.Й. Основи української філософії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.Й. Козак – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2001. – 224 с.
6. Скирбек К.Г. История философии: учеб. пособие: [пер. с англ.] / К.Г. Скирбек, Н. Гилье; под. ред. С.Б. Крымского. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 800 с.
7. Соціальна філософія: підруч. для вищ. шк. – Х.: Прапор, 2007. – 688 с.
8. Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. – Х.: Прапор, 2006. – 432 с.
9. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Республика, 2001. – 719 с. [7-е изд., перераб. и доп.].
10. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука та ін. – 3-тє вид. – К.: Абрис, 2002. – 568 с.
11. Бойченко І.В. Філософія історії: підруч. для вищ. шк. / І.В. Бойченко, М.І. Горлач, О.Г. Данильян та ін. – Х.: Прапор, 2006. – 656 с.
12. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Пер. с нем. – М., 1991.

13. Гайденок П.П. Человек и история в экзистенциальной философии К.Ясперса // Ясперс К. Смысл и назначение истории. Пер. с нем. – Москва, 1991.
14. Губман Б.Л. Смысл истории. Очерки современных западных концепций – М., 1991.
15. Долгов К.М. Карл Ясперс. Философия экзистенции // Долгов К.М. От Киркегора до Камю – М., 1990.
16. Єсипенко Д. Соціофілософський досвід К.Ясперса // Філософська думка. 2000. № 1.
17. Култаєва М. Ідеально-типові конструкти філософського мислення // Філософська думка. 2005. № 2.
18. Мамардашвили М.К. К проблеме метода истории философии (критика исходных принципов историко-философской концепции К.Ясперса) // Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию – М., 1992.
19. Мень А. К проблематике «осевого времени» // Мень А. Трудный путь к _нгл._л – М., 2001.

6. Самостійна робота

Назви тем	Кількість годин
ТЕМА 1. СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ І ФІЛОСОФІЯ	6
ТЕМА 2. ІСТОРИЧНІ ТИПИ ФІЛОСОФІЇ	6
ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ ХХ СТОЛІТТЯ	6
ТЕМА 4. ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ	6
ТЕМА 5. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ, МАТЕРІЮ, СВІДОМІСТЬ	6
ТЕМА 6. ДІАЛЕКТИКА ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ	6
ТЕМА 7. ДІАЛЕКТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПІЗНАННЯ І РОЗУМІННЯ	6
ТЕМА 8. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ. СУСПІЛЬСТВО, ЯК СИСТЕМА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ	6
ТЕМА 9. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ	2
ТЕМА 10. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА. ЛЮДИНА І КУЛЬТУРА	4
ТЕМА 11. СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ	6

Самостійна робота студента-заочника є важливим шляхом оволодіння матеріалом. Самостійна робота студентів є різноманітною: вивчення філософських та історичних документів, наукової, науково-пошукової, навчальної, політичної та художньої літератури, складання конспектів, підготовка рефератів.

Джерелами самоосвіти ще слугують газети і журнали (особливо фахові), радіо і телебачення.

Мета самостійної роботи полягає у розвитку, здатності до аналітичного мислення, сприйнятті і виробленні інтересу до дисципліни, що вивчається, закріплення та розширення знань, отриманих на лекціях. Самостійна робота має спонукати студентів до вироблення вмінь та навичок при опрацюванні історично-філософської інформації, здатності критично оцінювати результати своєї праці та удосконалювати власне розуміння філософії.

**7. Індивідуальне завдання (реферат)
з навчального курсу «Філософія»**

- 1). Сутність і структура світогляду.
- 2). Історичні типи світогляду.
- 3). Причини виникнення філософії.
- 4). Історичні форми постановки і вирішення основного філософського питання.
- 5). Проблема методу у філософії. Діалектика і метафізика.
- 6). Основні закони діалектики.
- 7). Структура філософського знання. Логіка, етика, естетика як філософські форми знання.
- 8). Основні історичні етапи розвитку філософії. Класична і некласична філософія.
- 9). Місце і роль філософії в житті суспільства і людини. Її основні функції.
- 10). Пізнання як відображення і пізнання як ідеальне конструювання дійсності.
- 11). Суб'єкт, об'єкт і предмет пізнання. Рівні та форми пізнання.
- 12). Поняття методології і методу пізнання. Класифікація пізнавальних методів.
- 13). Проблема істини в філософії та науці.
- 14). Наука як складне соціальне утворення.
- 15). Філософія і наука: спільне і відмінне.
- 16). Основні етапи розвитку науки (класична, некласична, постнекласична). Поняття наукової парадигми.
- 17). Особливості наукового пізнання. Проблема, ідея, гіпотеза, науковий факт, концепція, теорія як форми пізнання.
- 18). Місце і роль науки у функціонуванні суспільства.
- 19). Предмет і метод науки. Особливості її мови.
- 20). Загальна характеристика античної філософії.
- 21). Основні школи і представники досократичної філософії.
- 22). Філософські погляди Сократа.
- 23). Філософські погляди Платона.
- 24). Філософська система Арістотеля.
- 25). Елліністична філософія (епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм).
- 26). Християнство як світоглядна основа середньовічної філософії.
- 27). Основні етапи розвитку середньовічної філософії.
- 28). Патристика (східний і західний варіанти). Вчення Августина Аврелія.
- 29). Специфіка середньовічної схоластики.
- 30). Філософські погляди Фоми Аквінського.
- 31). Філософія епохи Відродження.
- 32). Натуралістичний і механістичний характер філософії Нового часу.
- 33). Емпіризм в новоєвропейській філософії (Ф. Бекон, Т. Гобс, Дж. Локк).
- 34). Раціоналізм в новоєвропейській філософії (Р.Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц).
- 35). Проблема людини та соціальні ідеали у філософії Просвітництва.
- 36). Єдність і суперечливість німецької класичної філософії.
- 37). Філософські погляди І.Канта.
- 38). Суб'єктивний ідеалізм І. Фіхте. Об'єктивний ідеалізм Ф. Шеллінга.
- 39). Філософська система Гегеля.
- 40). Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.
- 41). Єдність матеріалізму і діалектики, філософської теорії і практики в філософії марксизму.
- 42). Становлення некласичної філософії. Боротьба раціоналізму та ірраціоналізму.
- 43). Специфіка і етапи розвитку позитивістської філософії.
- 44). Філософія життя.
- 45). Екзистенціалізм.
- 46). Релігійний напрям у некласичній філософії (неотомізм, персоналізм).

- 47). Філософська думка Києворуської доби.
- 48). Філософія у Києво-Могилянській академії.
- 49). Філософські погляди Г.Сковороди.
- 50). Філософія українського романтизму.
- 51). Українська філософія ХХ століття.
- 52). Зміст категорії “буття”, її місце у філософуванні.
- 53). Концепції буття в історії філософії.
- 54). Категорія субстанції.
- 55). Філософське і конкретно-наукове розуміння матерії.
- 56). Рух, простір і час як категоріальні визначення буття.
- 57). Поняття відображення. Основні рівні і форми відображення.
- 58). Основні характеристики свідомості, її структура і механізм функціонування.
- 59). Свідомість індивідуальна, групова, суспільна. Особливості взаємодії суспільного буття і суспільної свідомості.
- 60). Еволюція поглядів на природу і сутність свідомості в історії філософії та історії науки.
- 61). Антропоцентризм філософської рефлексії. Співвідношення понять “людина”, “індивід”, “індивідуальність”, “особистість”.
- 62). Основні концепції походження людини (релігійна, еволюційна, космологічна).
- 63). Філософська антропология як розділ філософського знання.
- 64). Діалектика свободи і необхідності в життєдіяльності людини. Проблема самореалізації “Я”.
- 65). Життя, смерть і безсмертя як виміри буття людини у світі.

Вимоги до оформлення індивідуального завдання (реферату):

Обсяг роботи повинен становити друкованого тексту 20-30 сторінок. Текст друкують з однієї сторони стандартного аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм); комп’ютерний набір – 14 кегль, 1,5 інтервали, шрифт Times New Roman; розмір берегів (полів): ліве – 25 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Структура роботи:

- **Титульний аркуш**
- **План (зміст)**
- **Вступ**
- **Основна частина**
- **Висновки**
- **Список літератури.**

У плані вказуються назви всіх структурних елементів. При цьому, «план», «вступ», «висновки» не мають порядкового номера; у плані не вживається термін «основна частина», вказуються лише назви розділів та їх порядковий номер.

Вступ має на своїй меті зорієнтувати читача в подальшому викладі матеріалу. Тут аргументується актуальність дослідження, констатується, що зроблено у даній сфері попередниками, формулюються мета та завдання роботи, перераховуються положення, які будуть обґрунтовані. Обсяг вступу – 1-2 сторінки.

Основна частина може мати один або декілька розділів, в яких осмислено і логічно викладено головні положення й ідеї, що містяться у вивченій літературі. У тексті обов’язкові посилання на першоджерела. Важливо прослідкувати, щоб основна частина не мала форми монологу. Аргументуючи власну позицію, потрібно аналізувати і оцінювати позиції різних дослідників, з чимось погоджуватися, щось заперечувати, дещо спростовувати. Установка на діалог дозволить уникнути некритичного запозичення матеріалу з чужих праць - компіляції. Виклад матеріалу основній частині здійснюється згідно з планом. План основної частини може бути складений з використанням різних

методів угруповання матеріалу: класифікації (емпіричні дослідження), типології (теоретичні дослідження), періодизації (історичні дослідження).

Висновки містить головні підсумки з тексту основної частини, наголошується, як виконані завдання і чи досягнуті цілі, сформульовані у вступі. Обсяг висновків – 1,5 – 2 сторінки.

8. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) метод: викладач організує сприймання та усвідомлення студентами інформації, а студенти здійснюють сприймання (рецепцію), осмислення і запам'ятовування її.

Репродуктивний: викладач дає завдання, у процесі виконання якого студенти здобувають уміння застосовувати знання за зразком.

Проблемного виконання: викладач формулює проблему і вирішує її, студенти стежать за ходом творчого пошуку (студентам подається своєрідний еталон творчого мислення).

Частково-пошуковий.(евристичний): викладач формулює проблему, поетапне вирішення якої здійснюють студенти під його керівництвом (при цьому відбувається поєднання репродуктивної та творчої діяльності студентів).

Дослідницький: викладач ставить перед студентами проблему, і ті вирішують її самостійно, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього необхідні джерела інформації, прилади, матеріали тощо.

Інформаційно-повідомляючий метод викладання і виконавчий метод учіння. Передбачають викладання навчального матеріалу без докладного пояснення, узагальнення й систематизації, а студенти — заучують його без достатнього аналізу та осмислення;

Пояснювальний метод викладання і репродуктивний метод учіння. Викладач не тільки повідомляє певні факти, але й пояснює їх, домагаючись осмислення, засвоєння студентами (студенти засвоюють матеріал на рівні розуміння і запам'ятовування);

Інструктивно-практичний метод викладання і продуктивно-практичний метод учіння. Викладач інструктує студентів словесними, наочними або практичними способами, як виконувати певні практичні дії; студенти за допомогою вправ відшліфують різні уміння і навички.

Пояснювально-спонукальний метод викладання і частково-пошуковий метод учіння. Викладач частину навчального матеріалу подає в готовому вигляді, іншу частину — через проблемні завдання; студенти засвоюють навчальний матеріал як за допомогою репродуктивного, так і творчого, дослідницького методу.

Спонукальний метод навчання і пошуковий метод. Викладач ставить перед студентами проблемні питання і завдання, організовуючи їх самостійну діяльність; студенти самостійно здобувають і засвоюють нові знання в основному без допомоги викладача.

9. Методи контролю

Поточний контроль знань здійснюється під час проведення консультацій, опитуванням на семінарському занятті.

Засобом підсумкового контролю є залік у вигляді тестування.

10. Розподіл балів, які студенти отримують студенти

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за:

1. Результати роботи студентів під час семінару;
2. Якість виконання індивідуального завдання.
3. Тестування

Система рейтингових балів та критерії оцінювання

1. Робота студентів під час семінару.

Максимальна кількість балів = 10 балів.

Критерії оцінювання:

10 – ґрунтовна відповідь, відображення власної позиції, активна участь у дискусіях;

8 – правильна відповідь, активна участь у дискусіях;

4 – відповідь неточна або неповна, пасивна участь у дискусіях;

0 – відсутність на занятті.

2. Індивідуальне завдання

Максимальна кількість балів = 40 балів.

Критерії оцінювання:

40 – правильна відповідь;

20-39 – відповідь неточна або неповна;

10-19 – відповідь неточна або неповна;

0 – відповідь неправильна.

3. Тестування

Максимальна кількість балів = 50 балів.

$100 \times 0,5 = 50$ балів.

Розрахунок шкали (R) рейтингу

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$R C = 10 + 40 + 50 = 100$ балів

Критерії підсумкового оцінювання

Сума балів	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100	Відмінно (A)	Відмінно	Зараховано
82-89	Дуже добре (B)	Добре	
74-81	Добре (C)	Задовільно	
64-73	Задовільно (D)		
60-63	Достатньо (E)	Незадовільно	Не зараховано
35-59	Незадовільно (FX)		
1-34	Неприйнятно (F)		

11. Методичне забезпечення

Робоча програма (розглянута та схвалена на засіданні кафедри). Плани занять, конспект лекцій. Перелік основної та додаткової літератури. Навчально-наочні посібники, технічні засоби навчання тощо. Методичні розробки для проведення окремих занять. Тести.

10. Рекомендована література

Тема 1.

1. Бердяев Н.А. Самосознание. //Общ.науки и современность. – М., 1989-1990.
2. Булатов М.А. Деятельность и структура философского знания. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 216.
3. Ващекин Н. И., Абрамов Ю.Ф. Информационная деятельность и мировоззрение. – Иркутск.: Изд. ун-т, 1990. – С. 292.
4. Верхратский С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. – К.: Вища школа, 1991. – С. 431.
5. Гапушкин В.Е. Универсализм в философии и человек //Общ.науки и современность. – М., 1991. - № 5. – С. 118-123.
6. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М., 1990.
7. Зотов А.Ф. Мировоззрение на рубеже тысячелетий. //Вопр.философии, 1989. - № 9.
8. Какая философия нам нужна?: Размышление о философии и духовных проблемах нашего общества. – Ленинград., 1990.
9. Кутирев В.О. Людина і світ: три парадигми взаємодії. //Філософія і соціологічна думка. – К., 1991. - № 7. – С. 53.
10. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию? – М.: Прогресс, 1990. – С. 306.
11. Мудрость здоровой жизни // Афоризмы, пословицы, поговорки //Сост. Куприянов В.В., Шульц В.Ф. / - М.: Медицина, 1986. – С. 112.
12. Общественные науки и здравоохранение. – М.: Наука, 1987. – С. 264.
13. Свинцов В. Партийна ли філософія? – ж-л “Новый мир”, 1990. - № 8. – С. 261-269.
14. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: етапи становлення. //Філософська і соціологічна думка. – К., 1991. - № 1. – С. 49.
15. Философия и современный мир. – М., 1990.
16. Философский энциклопедический словарь. – М.: Наука, 1989.
17. Философское сознание: драматизм обновления. – М.: Изд-во полит.лит., 1991. – С. 413.
18. Философия и её место в культуре. Сб.научн.трудов. – Новосибирск.: Наука, 1990. – С. 241.
19. Философия и мировоззрение. //На переломе. Философские дискуссии 20-х гг. – М.: Изд-во полит.лит., 1990. – С. 528.
20. Франк С.Л. Смысл жизни. //Вопросы философии. – 1990. - № 6. – С. 69-131.
21. Чанышев А.Н. Виды мировоззрения и генезис философии. – Вест. МГУ. – 1973. - № 4. – С. 48-59.
22. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
23. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
24. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 2.

1. Аникеев Н.П. О материалистических традициях в индийской философии. Древность и раннее средневековье. – М.: Наука, 1965. – С. 260.
2. Аристотель. Сочинение в 4-х томах. – М., 1976.
3. Богард-Левин Г.М., Герасимов А.В. Мудрецы философии Древний Индии. – М.: Наука, 1975. – С. 367.
4. Буров В.Г. Современная китайская философия. – М.: Наука, 1990. – С. 311.
5. Древнекитайская философия. Собрание текстов в 2-х томах. – М.: Мысль, 1973. – С. 364.
6. Древнекитайская философия. Эпоха Хань. – М.: Наука, 1990. – С. 523.
7. История философии. //В кратком изложении. – М.: Мысль, 1991. – С. 590.

8. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1979. – с. 620.
9. Квинтэссенция. Философский альманах. Вып. 1-2. – М.: Изд-во полит.лит., 1990. – с. 192.
10. Конфуцианство в Китае. Проблемы теории и практики. – М.: Наука, 1982. – С. 264.
11. Литман А.Д. Современная индийская философия. – М.: Мысль, 1986. – С. 399.
12. Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке. Древний Китай и Индия. – М.: Изд-во УДН 6, 1989. – С. 188.
13. Мир философии //Книга для чтения в 2-х томах. – М.: Полит.издат., 1991.
14. Радокрышнан С. Индийская философия. – т. 717. – М.: Изд.ин.лит., 1956. – Т. 2. – М.: Ин. литр., 1957. – С. 731.
15. Платон. Сочинение в 3-х томах. – Ленинград, 1976.
16. Хинген Ян. Материалистическая мысль в Древнем Китае. – М.: Наука, 1984. – С. 181.
17. Бруно Д. Диалогизм, 1949.
18. Бэкон Ф. Сочинения в 2-х томах. – М., 1971.
19. Гобс Т. сочинения. – М.: Полит. издат., 1989.
20. Горський В.С. Історія філософії у контексті культури. //Філософ.соціол.думка. – К., 1991. - № 3. – с.99.
21. Декарт. Избранные произведения. – М.: полит.издат., 1950. – С. 711.
22. Дидро. Собрание сочинений. – М., 1935.
23. Койре К. Очерк истории философской мысли. – М., 1985.
24. Кузанский Н. Сочинения в 2-х томах. – М., 1979.
25. Даметри Ж.О. Сочинения. – М.: Мысль, 1976. – С. 551.
26. Локк Дж. Избр. филос. произведения. – М., 1960.
27. Монтень М. Опыты в 3-х кн. – М.: Л., 1990.
28. Спиноза В. Избранные произведения в 2-х томах. – М.: Полит.издат., 1957.
29. Гегель Г. Сочинения. – М. – С. 1929-1958.
30. Кант И. Сочинения в 6 томах., 1963-1966.
31. Маркс К., Энгельс Ф. Твори (2 видання). – К.: політ.видання України, 1953.
32. Ортега-и-Гассет. Восстание масс //Вопросы филос., 1989. - № 3-4.
33. Ницше Ф. Сочинение в 2-х томах. – Мысль, 1990.
34. Утопия и утопическое мышление //Антология зарубежной литературы. – М.: Прогресс, 1991. – С. 299.
35. Феербах Л. История философии. Собр. Произведений в 3-х томах. – М.:1967.
36. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. – СПб., 1914.
37. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
38. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 39.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 3.

1. Богомолов А.С. Буржуазная философия США в XX веке.М.: Мысль.1974.
2. Богомолов А.С. Немецкая буржуазная философия после 1865 года. МГУ, 1961.
3. Буржуазная философия XX века./Митрохин Л.Н.и др.М.: Политиздат, 1974
4. Кузнецов В.Н. Французская буржуазная философия XX века. М.: Мысль. 1975.
5. Позитивизм и наука.М.:Наука.1975.6. Ради Радиев. Критика неотомизма.М.: Прогрес. 1975.
7. Самосознание европейской культуры XX века. М.: Политиздат.1991.С. 366.
8. Сартр Ж.П. Экзистенциализм - это гуманизм. М.: Политиздат. 1989.
9. Современная западная философия. М.Политиздат. 1991. С.414.
10. Соловьев В.С. Лекции по истории философии.// Вопр.филос. 1989. №6. С.76.
11. Философия М.Хайдеггера и современность.М.: Наука.1991.

12. Шишкин А.Ф.,Шварцман К.А.,XX век и моральные ценности человечества М.: Мысль.1968.
13. Эфи́ров С.А. Итальянская буржуазная философия XX века.М.:Мысль. 1968.
14. Введение в философию.ч. 2. Политиздат, 1989, С. 185-218, 416-478.
- 15.Взаимодействие общества и природы (философско-методологические аспекты экологической проблемы). М.: 1985.
16. Киселёв Н.В. В гармонии с природой. К.: 1989.
17. Круть И.В., Забелина И.Н. Очерки истории представлений о взаимоотношении природы и общества. М.: 1989.
18. Назаров Н.С. Охрана окружающей среды и экологическое воспитание студентов. Учебно-методическое пособие. М.: 1989.
19. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
20. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 21.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 4.

1. Антична культура і вітчизняна філософська думка. – К.: Знання, 1990. – С. 48.
2. Беряев Н.А. Русская идея //Вопрос. Философии, 1989. - № 2.
3. Від Вишенського до Сковороди: з історії філософської думки на Україні 15-18 століття. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 143.
4. Голваха І., Стогній І. Філософ-гуманіст Г.С. Сковорода. – К: Політвидавництво України, 1972. – С. 76.
5. Дуденков В. М. Релігійний космізм як феномен російської філософії. // Філ. і соц. Думка. К.: 1991. С. 100.
6. Новикова Л. И, Цельность живого знания о своеобразии русской философской мысли. // Обществ. Науки и современность. М.: 1992. N 1. С.173.
7. Отечественная философская мысль XVI-XVIII вв. И греческая культура // Сб. Научных тр. К.: Наукова думка. 1991. С. 340.
8. Плеханов Г. В, Избран. соч. М.: 1965.
9. Проблемы изучения истории русской философии и культуры. // Материалы круглого стола - Вопр. Философии. 1998 N 9. С. 92-161.
10. Прокопович Ф. Філософські твори. т. 1. 1979. С. 511. т. 2.1980. С.550.
11. Соловьёв В. С. Избранные сочинения в 2-х т. Изд.“ Правда”. 1989.
12. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь. 1991. С. 512.
13. Табачников И.А., Сковорода Г. – М.: Мысль, 1972. – С. 207.
14. Федотов Г.П. Судьбы империи. //Свобод. Мысль, 1992. - № 6. – С. 112-120.
15. Ципко А. Хороши ли наши принципы? //Нов.мир., 1990. - № 4. – С. 173-204.
16. Человек и история в современной философской мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 160.
17. Чижевский Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.: Мрія. 1992. С. 10.
18. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
19. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 20.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 5.

1. Алтухов В. Философия многомерного мира. // Общ.науки, 1992, №1, С.12-20.
2. Дмитриев А.Н., Философский анализ проблемы бессознательного. Саратов, Изд. Саратов.гос.ун-та, 1985, С.186.
3. Кассі́рер Є. Людський світ простору і часу //Філософ. і соц. Думка. – К., 1991. - № 5. – С. 65.
4. Лой А.Н. Сознание как предмет теории познания. – К.: Наукидумка, 1988. – С. 248.
5. Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема. //Вопр.филос., 1990. - № 10.

6. Морозов К.М. Природа интуиции. – Минск.: Ун-т., 1990. – С. 141.
7. Один мир для всех. Контуры глобального сознания. – М., 1990.
8. Фляйшер (Герм.) Язык идей и язык реальной жизни //Общ.науки и совр. – М., 1992. - № 2. – С. 55-56.
9. Фрейд З. Душа Человека. – М.: Республика, 1992. – с. 430.
10. Фром Е. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – С. 430.
11. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
12. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 13.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 6.

1. Борцов А.С. Принцип детерминизма и осн. Законы диалектики. – Саратов. Изд.Сарат. Ун-та, 1990. – С. 149.
2. Волинка Г.І. Матеріалістична діалектика і суспільне життя. Політ.видавництво України, 1986. – с. 157.
3. Закон единства противоположностей. – К.: Наукова думка, 1991.
4. Коршунов А.М., Фролов И.Т. Диалектика социального познания. – М.: Полит.издат, 1986. – с. 383.
5. Материалистическая диалектика //В 5 томах. – М.: Мысль, 1981-1985.
6. Материалистическая диалектика /Краткий очерк теории/. – М.:Полит.издат, 1985.
7. Парнюк М.А. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики. – К.: Наукова думка, 1972.
8. Семенов Е. Так кто же правит балом в царстве диалектики? //ж. Диалог, 1990. - № 5. – С. 19-29.
9. Философские проблемы естествознания. //Учебное пособие для ВУЗов. – М.: Высшая школа, 1985. – с. 400.
10. Царегородцев Г.И., Ерохин В.Г. Дмалектический материализм и теоретические основы медицины. – М.: Медицина, 1986.
11. Якушевский И.Г. Диалектика и антидиалектика. – М.: Полит.издат, 1984. – С. 223.
12. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
13. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 14.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 7.

1. Аверьянов А.М. Системное познание мира //Методологические проблемы. – М.: Полит.издат, 1985. – с. 263.
2. Алексеев П.В., Панинин А.В. Теория познания и диалектика //Уч.пособие для ВУЗов. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 383.
3. Батороев К.Б. Кибернетика и метод аналогий. - М.: Высшая школа, 1974.
4. Гадамер Х.Г. Истина и метод. – М., 1988.
5. Готт В.С., Семенюк Э.П. Категории современной науки. – М.: Мысль, 1984. – с. 268.
6. Добронравова І.С. Нелінійне мислення //Філософ.і соціол.думка. – К., 1991. - № 6. – С. 47.
7. Ильенков Э.В. Диалектическая логика //Очерки истории и теории. – М.: Политиздат, 1974.
8. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания. – М.: Наука, 1973.
9. Методологические и философские проблемы биологии. – Новосибирск.: Наука, 1981.
10. Мороз О.Я. Логіко-гносеологічний аналіз принципів кібернетичного моделювання. – К.: Наукова думка, 1972.
11. Научный метод и методологическое сознание. – Свердловск, 1966.
12. Новик И.Б. Вопросы стиля мышления в естествознании. – М.: Политиздат, 1975.
13. Принцип системности в познании прогресса развития //Инст. филос. – М., 1986. – С. 152.

14. Проблемы философской герменевтики. – М., 1990.
15. Теория познания и современная наука. – М.: Мысль, 1967.
16. Урсул А.Д. Философия и интегративно-общенаучные процессы. – М.: Наука.
17. Швырев В.С. Анализ научного познания: Основные направления, формы, проблемы. – М., 1988.
18. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
19. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
20. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 8.

1. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: Производство и потребление. – М.: Мысль, 1988. – С. 255.
2. Гарова М. Истины и заблуждения в исторической науке //Свободная мысль, 1992. - № 5. – С. 15-24.
3. Барг М. Цивилизационный подход к истории //Комунист, 1991. - № 3. – с. 27-35.
4. Гареев М. Истины и заблуждения исторической науки //Своб.мысль, 1992. - № 6. – С. 15-24.
5. Грушин Б. Смена цивилизации? //Своб.мысль, 1991. - № 18. – С. 27-36.
6. Гуревич А.Я. Теория формаций и реальность истории //Вопр.филос., 1990. - № 11. – С. 31-43.
7. Золотухина Е., Золотухин В. “Нормальное” и “Аномальное” общество //Своб.мысль, 1991. - № 15. – С. 43-49.
8. Косолапов Н. Социум и экономика //Гипотеза об исторических корнях взаимосвязи. Своб.мысль, 1992. - № 9. – С. 98-110.
9. Стёпин В., Гусейнов А., Межуев В., Тостых В. Общечеловеческое и классовое //Диалог, 1990. - № 13. – С. 18-28.
10. Взаимодействие общества и природы /Философско-методологические аспекты экологической проблемы/. – М., 1986.
11. Гигиена окружающей среды. – М., 1985.
12. Гумилев П.Н. География этноса в исторический период. – Л.: Наука, 1990.
13. Ефимов Ю.И. Философские проблемы теории антропосоциогенеза. – Л.: Наука, 1981.
14. Киселёв Н.В. В гармонии с природой. – к., 1989.
15. Климова В. Человек и его здоровья. – М., 1986.
16. Круть И.В., Забелина И.М. Очерки истории представлений о взаимоотношении природы и обществе. – М., 1989.
17. Лисицын Ю.П., Перекопская Л.Е. “Демографический взрыв” и неомальтузианство. – М., 1979.
18. Назарова Н.С. Охрана окружающей среды, экологическое воспитание студентов: Учебно-метод.пособие. – М., 1989.
19. Общество и природная среда: сборник. – М., 1980.
20. Природопользование в условиях общественного воспроизводства. Межвузовский сборник. – Л., 1986.
21. Проблемы народонаселения и мировое развитие. – М., 1986.
22. Философские и социально-гигиенические аспекты учения о здоровье и болезни /Под.ред.проф. Царегородцева Г.И./ – М., 1977.
23. Франк С. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992.
24. Яковлев А.В., Остроумов С.А. Уровни охраны живой природы. – М., 1985.
25. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
26. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
27. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 9.

1. Агацци Э. Человек как предмет философии. *Вопр.филос.*, 1989.
2. Алексеев В.П. Становление человечества. – М., 1984.
3. Бережной Н.М. Проблема человека в трудах К. Маркса. – М., 1981.
4. Буржуазная философская антропология XX века. – М., 1986..
5. Григорян Б.Т. Философская антропология. – М., 1982.
6. Гуревич П.С. Человек как объект социально-философского анализа //Философские науки, 1989. - № 11.
7. Дубинин Н.П. Что такое человек? – М., 1983.
8. Ефимов Ю.И. Философские проблемы теории антропосоциогенеза. – Л.: Наука, 1981. – С. 192.
9. Крутова С.Н. Проблема человека в социальной философии марксизма. – М., 1990.
10. Кууси П. Этот человеческий мир. – М., 1988.
11. Лисицын Ю.П., Изуткин А.М., Матюшен И.Ф. Медицина и гуманизм. – М., 1984.
12. Попов Н.В. Методологическое значение диалектики категорий “природное”, “биологическое”, “социальное” в человеке для медицины. В сб.: философские вопросы медицины и биологии. – К., 1983.
13. Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
14. Сержантов В.Ф. Человек, его природа и смысл бытия. – Л., 1990.
15. Фролов И.Т. Перспективы человека. – М., 1983.
16. Человек в системе наук. – М., 1989.
17. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
18. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 19.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 10.

1. Братусь Д.С. Аномалия личности. – М., 1988.
2. Зотов А. Метафизика свободы //Своб.мысль, 1991. - № 3. – с. 106.
3. Кальной И.И., Новікова М.В., Чугунко С.М. Відчуття як феномен суспільного розвитку //Філософ.і соціолог. думка. – К., 1991. - № 6. – С. 162.
4. Косарева Л.М. Ценностные ориентации //Вопр.филос., 1987. - № 8.
5. Москаленко А.Г., Сержантов В.Ф. Личность как предмет философского познания. – Новосибирск.: Наука, 1984. – с. 319.
6. Ожеван М.А. Людський вимір науки та наукові “виміри” людини. – К.: Либідь, 1992. – С. 175.
7. Франк С. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992.
8. Человек //Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. – М.: Политиздат, 1991. – с. 463.
9. Філософія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2001.
10. Філософія. Підручник.-К.: Либідь, 2001.
- 11.Філософія. Навчальний посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000. – 2001.

Тема 11.

1. Лой А.Н. Сознание как предмет теории познания. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 248.
2. Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема. //Вопр.филос., 1990. - № 10.
3. Морозов К.М. Природа интуиции. – Минск.: Ун-т., 1990. – С. 141.
4. Один мир для всех. Контуры глобального сознания. – М., 1990.
5. Фляйшер (Герм.) Язык идей и язык реальной жиизни //Общ.науки и совр. – М., 1992. - № 2. – С. 55-56.
6. Фрейд З. Душа Человека. – М.: Республика, 1992. – с. 430.
7. Фром Е. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – С. 430.

Інформаційні ресурси

1. Безкоштовні електронні підручники онлайн «Гуманітарні науки» (<http://www.chitalca.html>).
2. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
3. Додаткові філософські ресурси комп'ютерної мережі INTERNET (<http://www.epistemelinks.com/link/PhiLink.html>).
4. Посилання «The Perseus Project: An Evolving Digital Library on Ancient Greece» (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
5. Посилання «Exploring Plato's Dialogues», а також сервер «Philosophy in Cyberspace» (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
6. Посилання на твори Аврелія Августина, Ансельма Кентерберійського, Д. Віко, Р. Декарта, Д. Дідро, І. Канта, Ф.В.Й. Шелінга, Г.В.Ф. Гегеля, Ф. Ніцше, О. Шпенглера, З. Фрейда, А. Камю, Ж.П. Сартра, Л. Вітгенштейна, Ю. Габермаса, Г. Гадамера, П. Рікєрана «Книжковій полиці» (<http://philosophy.allru.net/pervo.html>).
7. Посилання на твори Г.Сковородина «Книжковій полиці» (<http://philosophy.allru.net/pervo.html>).
8. Посилання на фонди Російської державної бібліотеки (www.rsl.ru).
9. Посилання «David Chalmers' Philosophy Resources» у переліку філософських тематичних ресурсів (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
10. Посилання на сервер «Philosophy in Cyberspace» (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).